

Milý příteli,

ochotněpřipouštím, že můj poslední list byl dosti často neuspokojivý. Divím se ostatně, že něco podobného nepocítuješ i u řady jiných dopisů, které jsem Ti poslal. Když totiž ustežu, abych Ti napsal, nepromýšlím dlouze každou formulaci a neopravuji téměř to, co už je napsáno - nechci spisovat traktát. Proto v mých větách nemá být nic považováno za definitivní, konečné znění - všechno je vlastně jen takový diskusní příspěvek. Pišu rovnou - bez přípravy a bez konseptů. Ukáže-li se, že jsem v něčem nebyl přesný, že jsem přestřelil nebo že jsem se dopustil omylu - rád se opravím. A musíš omluvit, když se mi některý dopis prostě nepodaří - i to se stává. A pokud jde o poslední dopis - uznávám, že zvláště jeho první část může trochu provokovat jaksi přesměřil kladným hodnocením komunistů (byť jen některých komunistů, jak jsem nezapomněl zdůraznovat)! Zejména pak uznávám, že jsem se vlastně dost vykroutil s otázkou, jaký je můj vztah ke komunismu. Ale snad se mi podařilo alespoň naznačit, že je dost podobný jako můj vztah ke křesťanství - tj. že zejména v jeho omylech a chybách přímo vidím poněkud skarifikovanou podobu omylů a chyb křesťanů v minulosti.

Mezi komunismem a křesťanstvím je totiž jisté, velmi těsné pouto; komunismus vyrostl na křesťanské půdě a bez křesťanství není historicky vůbec myslitelný. A křesťanství i komunismus nesou na sobě výrazné a neodlučné rysy evropské. Recentní polemika o pojmu a skutečnosti tzv. eurokomunismu a zejména kritika sovětská a vůbec východoevropská naprosto neobdává skutečnosti, že komunismus je idea evropská a že tedy skutečný komunismus je "eurokomunismus". Totéž platí o socialismu - ani socialismus není myslitelný bez předpokládané evropské kultury a civilizace a bez vývoje evropského myšlení. Zamatuji se, jak kdysi před léty Kromádka přijel z Číny a jak si stavěl otázku, může-li se marxismus prosadit v zemi, která neprošla křesťanstvím. Svým způsobem bychom se také mohli tápat, jaký vliv na světový socialismus a komunismus měla skutečnost, že poprvé se mocně prosadil v zemi, která nebyla poznamenána západním křesťanstvím, tj. ani katolicismem, ani reformací a která neprošla renezaní. Už tím přece musela být realizace Marxova a Engelsova programu podstatně ovlivněna. Stejně tak byl sovětský socialismus a komunismus dalekosáhle pozmeněn proti původní podobě západoevropské tím, že nemohl navazovat na delší a hlouběji zakořeněné domácí tradice demokratické.

rozšíření marxistické ideologie a marxistických programů do společností, v nichž nebyly a nejsou přítomny předpoklady, na jejichž základě se marxismus formoval, je v dnešním světě skutečností, nad kterou se ještě hodně napřemýšlíme a která připraví celému světu ještě hodně starostí; ale je tu stejně období s tím, jak se kdysi šířilo ve světě křesťanství - ve světě, který nemohl navazovat na židovské tradice, protože je prostě neznal a protože mu byly cizí. Křesťanství se úspěšně šířilo - posuzováno sociologicky a kulturně historicky - díky tomu, že na jedné straně dovedlo asimilovat helenistickou kulturu a vůbec řecké i římské tradice (a později i kulturu a tradice dalších národů); ale že na druhé straně se nikdy nevzdalo základu, z něhož vyrostlo a v polemice k němuž se formovalo - totiž židovských izraelských tradic. Samozřejmě si z nich vybíralo, ale dovedlo jít tak daleko, že převzalo celý starozákonní kánon - a to nikoliv pouze formálně, mechanicky. Novozákonní texty bohatě citují ze starozákonních a vůbec na ně podstatně navazují. Na

Něco z těchto souvislostí hluboce pochopili kdysi v polovině 80.let představitelé revoluční Číny, když zakládali katedry a celé fakulty Kan-